

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas Atzinums par pilsoniskās sabiedrības lomu, palīdzot novērst nedeklarētu darbu

(2005/C 255/12)

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 2004. gada 28. janvārī saskaņā ar Reglamenta 29. panta 2. punktu nolēma izstrādāt pašiniciatīvas atzinumu par "Pilsoniskās sabiedrības lomu, palīdzot novērst nedeklarētu darbu".

Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsonības nodaļa, kas bija atbildīga par attiecīgā Komitejas darba sagatavošanu, pieņēma savu atzinumu 2005. gada 15. martā. Ziņoja **HAHR kgs.**

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 416. plenārajā sesijā 2005. gada 6. un 7. aprīlī (7. aprīļa sēdē) ar 112 balsīm "par", 1 balsi "pret" un 2 balsīm atturoties, pieņēma šādu atzinumu:

1. Padomes rezolūcijas kopsavilkums

1.1 Padome (nodarbinātība, sociālā politika, veselība un patērētāju aizsardzība) 2003. gada 20. oktobrī pieņēma rezolūciju par nedeklarētu darbu⁽¹⁾. Ar šo deklarāciju Padome vēlas panākt, lai dalībvalstis izskatītu pārdomātas stratēģijas pieņemšanu attiecībā uz nedeklarēta darba apkarošanu Savienībā. Šī stratēģija būtu neatņemama Eiropas Nodarbinātības stratēģijas daļa. Devītā pamatnostādne 2003. gada Nodarbinātības pamatnostādnēs vērsta vienīgi uz nedeklarēto darbu⁽²⁾.

1.2 Savā aicinājumā dalībvalstīm Padome iesaka uzskatīt šo rezolūciju par atskaites sistēmu, lai Eiropas Nodarbinātības stratēģijas kontekstā, ņemot vērā savas nacionālās prioritātes un apstākļus, varētu izstrādāt un veikt pasākumus. Rezolūcija lielā mērā balstās uz Komisijas 1998. gada paziņojumu par šo tēmu⁽³⁾.

1.3 Vēl dalībvalstis, ziņojot par galvenajiem pasākumiem, kas veikti, lai ieviestu savu nodarbinātības politiku, ņemot vērā īpašo pamatnostādni par nedeklarētu darbu to turpmākajos valsts rīcības plānos, tiek aicinātas veikt rezolūcijā minētos pasākumus.

1.4 Ieteicama sadarbība, lai varētu izpētīt nedeklarēta darba kopējās iezīmes visās dalībvalstīs. Vislabāk to varētu risināt ar kopēju koncepciju atbilstoši Eiropas Nodarbinātības stratēģijai.

⁽¹⁾ Padomes dokuments Nr. 13538/1/03.

⁽²⁾ Padomes 2003. gada 22. jūlija lēmuma par dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādnēm devītā pamatnostādne: "Dalībvalstīm ir jāizstrādā un jāīsteno plašas darbības un pasākumi, lai likvidētu nedeklarētu darbu, kuros apvienota uzņēmējdarbības vides vienkāršošana, šķēršļu novēršana un attiecīgu stimulu paredzēšana nodokļu un sociālās aizsardzības pakalpojumu sistēmā, tiesību aktu pilnveidošana un sankciju piemērošana. Tām ir jāveic vajadzīgie pasākumi valstu un ES līmenī, lai konstatētu problēmas apjomu un progresu, kas panākts valsts līmenī."

⁽³⁾ Komisijas paziņojums par nedeklarēto darbu, KOM (98) 219.

1.5 Attiecībā uz profilaktiskajiem pasākumiem un sankcijām Padome iesaka izstrādāt visaptverošu koncepciju, kas atbilst Eiropas Nodarbinātības stratēģijai un kura balstās uz profilaktiskiem pasākumiem, rosinot visu darba devējus un darbaņēmējus darboties saskaņā ar oficiālo ekonomiku un legālo nodarbinātību; šajos pasākumos, kuros jāņem vērā valsts finanšu un sociālās aizsardzības sistēmu ilgtspējība, var iekļaut sekojošo:

— ekonomiskās darbības un nodarbinātības deklarēšanai labvēlīgas tiesiskās un administratīvās vides izveidošana, vienkāršojot procedūras un samazinot izmaksas un piespiedu pasākumus, kas ierobežo uzņēmumu, īpaši jaunu uzņēmumu un mazo uzņēmumu dibināšanu un paplašināšanu;

— jāpastiprina stimuli un jānovērš šķēršļi darba legalizācijai gan darba pieprasījuma, gan darba piedāvājuma pusē šādā veidā:

— jāpārskata nodokļu un sociālo pabalstu sistēmas un to mijiedarbība, un vajadzības gadījumā tās jāpārskatī, lai samazinātu augstās spēkā esošās maksimālās nodokļu likmes un attiecīgi zema atalgojuma saņēmēju nodokļu un nodevu nastu;

— jāizstrādā atbilstoši nodarbinātības pasākumi, kas sociālo pabalstu saņēmējiem piedāvā labākas izredzes iesaistīties oficiālajā darba tirgū;

— novēršot nevēlamu mijiedarbību starp nodokļu un sociālo pabalstu sistēmām, jāsamazina bezdarba un nabadzības risks.

1.6 Jāpastiprina likumu ieviešanas uzraudzība un sankcijas sevišķi pret nelegālās nodarbinātības organizācijām vai izmantotajiem, vajadzības gadījumā ar aktīvu sociālo partneru atbalstu. Jāceļ sabiedrības apziņa par nedeklarēta darba negatīvo ietekmi uz sociālo nodrošinātību un sekām, kādas nedeklarēts darbs atstāj uz vienotību un taisnīgumu, lai pastiprinātu šī pasākumu kopuma efektivitāti. Jāuzlabo zināšanas par nedeklarēta darba negatīvajām sekām.

1.7 Lai iegūtu precīzāku pārskatu par nedeklarēta darba apjomu, ir jānovērtē ēnu ekonomikas un nedeklarēta darba apjomus valsts līmenī. Viena no iespējām ir iepazīties ar sociālās apdrošināšanas iestāžu, finanšu iestāžu, ministriju vai dalībvalstu statistikas iestāžu rīcībā esošajiem datiem. Ir arī svarīgi, ka dalībvalstis, izstrādājot metodes nedeklarēta darba noteikšanai ES līmenī, līdzdarbojas ar mērķi novērtēt to progresu, kāds sasniegts ceļā uz mērķi — nedeklarētu darbu pārvērst par likumīgu nodarbinātību. Jācenšas veidot atsevišķu valstu statistikas iestāžu sadarbība saistībā ar metodoloģiju un jāpadara intensīvāka pieredzes un zināšanu apmaiņa šajā jomā.

1.8. Visbeidzot, Padome aicina sociālos partnerus Eiropas līmenī konsekventi attiekties pret nedeklarēta darba problēmu kopīgi pieņemto daudzgažu nodarbinātības programmu kontekstā un turpināt risināt nedeklarēta darba jautājumu nozaru līmenī ar attiecīgajām sociālā dialoga komitejām. Valsts līmenī sociālajiem partneriem jācenšas veicināt saimnieciskās darbības un nodarbinātības deklarēšanu un samazināt nedeklarēto darbu. Tas jāpanāk ar informatīvām akcijām un citiem pasākumiem (piemēram, sarunām par darba koplīgumu slēgšanu saskaņā ar valsts tradīcijām un praksi), lai cita starpā vienkāršotu darījumu vidi īpaši mazajiem un vidējiem uzņēmumiem.

2. Ievads

2.1 Nedeklarēts darbs nozīmē, ka sabiedrībai netiek maksāti nodokļi un nodevas. Ienākumus uzņēmuma dokumentos neuzrāda un tādējādi tos arī neapliek ar nodokļiem. PVN netiek ne uzrādīts, ne maksāts. Darbs tiek darīts "nelegāli". No nedeklarētām algām netiek maksāti darba devēja nodokļi. Arī darba ņēmēji nedeklarē šos ienākumus un tādējādi nemaksā ienākuma nodokli.

2.2 Rezultātā sabiedrība negūst līdzekļus, no kuriem cita starpā finansē arī sociālās nodrošināšanas sistēmas. Katru gadu šīs summas sniedzas miljardos.

2.3 Veiksmīgi un godīgi uzņēmumi šādas prakses dēļ tiek vai nu izstumti, vai arī ļoti nomākti, turpretī nodokļu nemaksātāji tirgū noturas vai pat paplašinās. Ekonomikas efektivitātei nelegālā darba dēļ draud zaudējumi, un izpaliek produktivitātes pieaugums, kas ir priekšnoteikums sociālās valsts turpmākai pastāvēšanai.

2.4 Nedeklarēts darbs ir visas sabiedrības problēma, kas sastopama gan darba devēja, gan darba ņēmēja pusē. Pamatā var izdalīt trīs grupas:

2.5 Pirmajā grupā ietilpst uzņēmumi, kas sistemātiski izmanto organizētu nelegālo darbu — bieži tie izmanto šo darbu paralēli deklarētai darbībai. Saviem darbiniekiem tie bieži maksā nedeklarētas algas "aploksnēs".

2.6 Otro grupu veido personas, kurām ir divas vai vairāk nodarbošanās, no kurām viena nav deklarēta. Šajā grupā nereti ietilpst darba ņēmēji ar labu izglītību, kas vēlas papildināt oficiālā darbā gūtos ienākumus ar neoficiāliem ienākumiem.

2.7 Trešā grupa ir darba ņēmēji bez ienākumiem, kuri dažādu iemeslu dēļ ir spiesti strādāt nelegāli, jo oficiālais darba tirgus viņiem nepiedāvā nekādu darbu. Šī grupa ir īpaši neaizsargāta: darba ņēmēji bieži strādā sliktos apstākļos un par zemu samaksu. Parasti viņi atrodas ārpus veselības apdrošināšanas shēmām.

2.8 Papildus šīm trim atpazīstamajām galvenajām grupām nedeklarētais darbs izpaužas arī citās formās:

2.9 Pabalstu saņemšana, piemēram, saskaņā ar bezdarba apdrošināšanas shēmu vai no slimokases, vienlaicīgi saņemot arī nedeklarētus ienākumus.

2.10 Namu vai dzīvokļu īpašnieki uztic veikt nelielus remontdarbus darba ņēmējiem, kuri nedeklarē šādi nopelnītos ieņēmumus. Tas pats attiecas, piemēram, arī uz pārcelšanos. Šāda veida nedeklarēta darba cēlonis, iespējams, ir tas, ka attiecīgie uzņēmumi neuzskata pasūtījumus par pietiekami ienesīgiem. Tā vietā tie norāda uz darba ņēmējiem, kuri ir gatavi veikt darbu nelegāli savā brīvajā laikā.

2.11. Situācija jaunajās ES dalībvalstīs ir līdzīga situācijai 15 valstu ES. 2004. gada maijā publicētajā ziņojumā tomēr tiek vērsta uzmanība uz īpašu parādību: darba devēji iestādēm uzrāda tikai konkrētu izmaksātās algas daļu. Pārējo darba ņēmējs saņem nelegāli, izmaksātu "aploksnē" (*).

2.12 Atliek izdarīt svarīgo secinājumu, ka visos gadījumos runa ir par nedeklarētu darbu, kas ne mazā mērā ir saistīts ar nodokļu un nodevu nemaksāšanu.

2.13 Šāda negodīga rīcība grauj sabiedrības morāli un gatavību atbildēt, kas veido pamatu kopienai, kurā nozīmīga līdzekļu daļa tiek izmantota pārdalei un sociālajiem pabalstiem. Nodokļu nemaksāšana turklāt izraisa spriedzi sabiedrībā. Liela daļa iedzīvotāju maksā nodokļus, kamēr daži piešķir sev tiesības paši lemt par savu nodokļu un nodevu apjomu.

(*) "Undeclared work in an enlarged Union", Eiropas Komisija, Nodarbinātības un sociālo lietu ģenerāldirektorāts (2004. gads). Ziņojums ir tikai angļu valodā (ar kopsavilkumu franču un vācu valodās) un pieejams tīmeklī šādā adresē:
http://eurpoa.eu.int/comm/employment_social/employment/employment_analysis/work/undecl_work_final_en.pdf

2.14 Nedeklarēts darbs nodara sabiedrībai lielu kaitējumu, kas sniedzas tālāk par tīri finansiāliem zaudējumiem: visos līmeņos iestājas uzticības zudums. Plašas aprindas uzskata nedeklarētu darbu par normai atbilstošu un pamato ar to, ka bezdarbnieku pabalsts ir pārāk zems, likumīgie pakalpojumi mājsaimniecības jomā pārāk dārgi utt.

2.15 Ja nav iespējams saglabāt respektu pret likuma un administratīvajiem priekšrakstiem, tiek apdraudēta tiesiska valsts un sociālās drošības sistēmas. Tādēļ šīs problēmas jārisina ar visaptverošiem, mērķtiecīgiem pasākumiem. Sociālie partneri, politiķi un sabiedrība tomēr pakāpeniski sāk atzīt nedeklarētā darba negatīvās sekas un nepieciešamību pārvērst nedeklarēto darbu par likumīgu nodarbinātību.

3. Vispārējās piezīmes

3.1 Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 1999. gadā sniedza izsmeļošu atzinumu saistībā ar Komisijas paziņojumu par nedeklarētu darbu⁽⁵⁾. Komisijas paziņojuma mērķis bija veicināt vispusīgas pārrunas par šo jautājumu gan Eiropas Savienībā, gan dalībvalstīs. Paziņojumam sekoja pētījumi, kas tika veikti pēc Komisijas iniciatīvas⁽⁶⁾.

3.2 Tādēļ Komiteja atzinīgi vērtē Padomes rezolūciju turpināt risināt šo jautājumu.

3.3 Komiteja vēl atzīmē, ka 2003. gadā Komisija veica plašu pētījumu par nedeklarēto darbu paplašinātajā ES. Pēc Komitejas domām, šī 2004. gada maijā publicētā pētījuma rezultāti⁽⁷⁾ ir nozīmīgs ieguldījums izpratnes veidošanai par nedeklarēto darbu un tā ierobežošanas iespējām. Tādēļ pētījums ir svarīgs lēmuma pieņemšanas pamats dalībvalstu valdībām un iestādēm, noskaidrojot piemērotas metodes nedeklarētā darba pārtraukšanai.

3.4 Nodarbinātības stratēģijas daļa

3.4.1 Padome uzskata, ka nedeklarētā darba apkarošanai jābūt neatņemamai Eiropas Nodarbinātības stratēģijas daļai, jo šīs stratēģijas mērķis ir nodrošināt vairāk un labākas darbvietas. Arī Komisija jau koncentrējās uz šo pieeju, un to apstiprināja Eiropas Savienības nodarbinātības un sociālo lietu ministri neoficiālajā apspriedē Varesē pagājušā gada 2003. gada jūlijā. Viņi atgādināja, ka nedeklarētā darba pārveidošana par oficiālu nodarbinātību sekmēs pilnas nodarbinātības sasniegšanu, uzlabos darba kvalitāti un ražīgumu, stiprinās sociālo kohēziju un sociālo integrāciju, kā arī novērsīs trūkumu un ļaus izvairīties no tigrus izkroplošanas.

⁽⁵⁾ COM(1998) 219 final, EESK atzinums OV C 101, 12.4.1999, 30.-37. lpp (ziņotājs Giron kungs)

⁽⁶⁾ Regional Research Advice and Information (Mateman, Sander & Renooy, Piet): "Undeclared labor in Europe- Towards an integrated approach of combating undeclared labor" (angļu valodā ar kopsavilkumu franču un vācu valodās), Amsterdamā, 2001

⁽⁷⁾ Skatīt 4. piezīmi.

3.4.2 Savā 1998. gada atzinumā par Komisijas paziņojumu Komiteja apstiprināja uz nodarbinātību balstītu pieeju nedeklarētam darbam. Komiteja turpina atbalstīt šo viedokli.

3.4.3 Lai īstenotu mērķi pārvērst nedeklarēto darbu par deklarētu jeb nelegālo darbu par legālu likuma izpratnē, ir nepieciešams apjomīgs pasākumu kopums.

3.4.4 Vispirms ir jāizveido iedalījums, kas ļauj izšķirt personas, kurām jābūt nodarbinātām oficiālajā darba tirgū, un personas, kuras ar nolūku nedeklarē savu darbību.

3.4.5 Turklāt ir jābūt skaidri noteiktam, kādas neformālās, nelegālās ekonomikas darbības var pārcelt uz oficiālo, "legālo" sektoru.

3.4.6 Ir jāpieņem, ka pēc noteiktām nelegāli veiktām ekonomikas darbībām vai pakalpojumiem oficiālajā tirgū nav pieprasījuma. Komiteja uzskata, ka šai situācijai ir jāveltī īpaša uzmanība, jo arī šādas darbības ar atbalsta pasākumu palīdzību, iespējams, var pārcelt uz oficiālo sektoru.

3.4.7 Viens no Lisabonas stratēģijas īstenošanas priekšnoteikumiem cita starpā ir jaunu dzīvot- un konkurētspējīgu uzņēmumu nodibināšanās un tālāka attīstība Eiropas Savienībā, ar ko tiek nodrošināts vairāk darbavietu.

3.4.8 Ceļš no uzņēmuma idejas līdz funkcionējošam un ražojošam uzņēmumam ar nokomplektētu personālu ir ārkārtīgi garš un sarežģīts process.

3.4.9 Tādēļ ir noteikti jāizveido izaugsmei un attīstībai labvēlīga vide, kas piedāvā jaundibinātiem uzņēmumiem nepieciešamos priekšnoteikumus.

3.4.10 Darba ņēmējam jābūt iespējai pieprasīt, lai darba devējs zinātu un piemērotu spēkā esošos darba tirgus un nodokļu noteikumus.

3.4.11 Starp abām prasībām ir jāatrod kompromiss, citādi pastāv liels risks, ka daudzus uzņēmumus vispār nenodibinās un daudzas labas idejas nekad neīsteno.

3.4.12 Iespaidis, kādu atstāja nodarbinātības un sociālo lietu ministru izteikumi 2003. gadā Varesē, pārāk viegli rada priekšstatu, ka ēnu ekonomikas pārvēršana par oficiālām darba attiecībām pamatā ir tikai nodarbinātības politikas problēma. Nelegālais darbs, īpaši, ja tas tiek veikts sistemātiski un organizētā formā, bieži ir saistīts ar citiem ekonomisko noziegumu veidiem. Šo noziegumu apkarošanai ir jāpieliek īpašas sabiedrības pūles.

3.5 Nedeklarētā darba definīcija

3.5.1 Lai atšķirtu nedeklarētu darbu no cita veida ekonomiskajiem noziegumiem, Padome izmanto to pašu definīciju, ko savā 1998. gada paziņojumā izmantoja Komisija. Kādreiz Komiteja uzskatīja, ka definīcija par nedeklarētu darbu kā "jebkuru algotu darbību, kura ir likumīga attiecībā uz tā veidu, bet nav deklarēta valsts iestādēm", ir pieņemama, ņemot vērā vajadzību noteikt kopēju definīciju visām dalībvalstīm. Komiteja turpina atbalstīt šo pieeju.

3.6 Nelegālā imigrācija un nedeklarēts darbs

3.6.1 Komiteja jau vairākkārt ir izteikusi savas domas par nelegālās imigrācijas fenomenu un iemesliem un arī analizējusi saistību starp nelegālo imigrāciju un nedeklarētu darbu. Tā kā nelegālajiem imigrantiem nav pieejams ne oficiālais darba tirgus, ne sociālās apdrošināšanas sistēmas, tad viņi ir spiesti pelnīt iztiku citā veidā: parasti viņi ir atkarīgi no nelegālā darba tirgus. Tas ir raksturīgi, piemēram, vairākās celtniecības nozarēs, lauksaimniecībā un dārzkopībā. Daudzos gadījumos var veidoties nedeklarētas darba attiecības, kuras izmanto neatbildīgie darba devēji.

3.6.2 Tādēļ nelegālās imigrācijas apkarošanā ES dalībvalstīm jārīkojas saskaņā ar kopēju imigrācijas politiku⁽⁸⁾. Tas ir jā dara, izmantojot dažādas stratēģijas, kas dalībvalstīs var atšķirties. Viena no stratēģijām, protams, ir nodrošināt, lai nelegālie imigranti atgrieztos savā izcelsmes valstī. Cita stratēģija ir ievērojami pastiprināt robežkontroli.

3.6.3 Personu, kas ir gatava atstāt dzimteni, lai veidotu eksistences pamatu citur, protams, stimulē spēcīgs un grūti apturams dzinulis.

3.6.4 Jāņem vērā apstākļi, ka ir arī tādas personas, kam ir nozagtai vai atņemti dokumenti, lai piespiestu samaksāt par viņu "transportēšanu". Šādā veidā iespējamā paverdzināšana ļauj cilvēku kontrabandistu tīkliem piespiest to upurus nomaksāt savus "parādus". Tas var skart gan cilvēkus, kas strādā kā privātpersonas (mājkāpotāji utt.), gan būvniecībā (parastajos būvlaukumos vai, piemēram, kuģubūves rūpnīcās) vai lauksaimniecībā, viesnīcu un sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu u.c. jomās nodarbinātas personas. Šokējošs ir konstatējums, ka noziedzību dažādos sabiedrības līmeņos ir iespējams organizēt mūsu acu priekšā. Šis fakts ir jāapzinās un jāatzīst, lai apkarotu minēto situāciju un varētu aizsargāt visus upurus, piešķirot viņiem tiesības un nodrošinot šo tiesību ievērošanu.

⁽⁸⁾ Skat. arī "Zaļo grāmatu par ES koncepciju ekonomiskās migrācijas pārvaldībai". COM (2004) 811 final.

3.6.5. Humānu, juridisku vai praktisku apsvērumu dēļ daudzos gadījumos nelegālo imigrantu nav iespējams nosūtīt atpakaļ uz viņa dzimteni. Protams, šādos gadījumos imigrants ar dažādu pasākumu palīdzību jāiekļauj sabiedrībā.

3.6.6. Vērtējot pārejas perioda pasākumus saistībā ar "brīvu darbaspēka apriti" vai, pareizāk sakot, strādājošo pārvietošanās brīvības trūkumu to jauno dalībvalstu pilsoņiem, kas pievienojās pēc 2004. gada 1. maija paplašināšanas, ir jāpievērš uzmanība nevajadzīgajām grūtībām, ar ko bija jāsasostas darba devējiem un darba ņēmējiem, un jāņem vērā attīstības tendences apliecību par iegūto kvalifikāciju jomā, demogrāfiskā situācija un kultūras attīstība, kā arī mobilitātes vajadzības.

3.6.7. Pretējā gadījumā pastāv risks, ka veidosies nelegālā darba strādnieku kopums, atstājot negatīvu ietekmi uz legālā darba tirgu.

3.6.8. Komiteja jau pašiniciatīvas atzinumā par "Imigrāciju, integrāciju un organizētas pilsoniskās sabiedrības lomu" norādīja uz svarīgu papildinājumu: imigrantu integrāciju ar dažādu pasākumu palīdzību. Šī procesa noslēgumā notiek iekļaušana pilsoniskajā sabiedrībā, piešķirot valsts pilsonību⁽⁹⁾.

3.6.9. Iestāžu pienākums ir nepārprotami un skaidri informēt imigrantu par viņa tiesībām un pienākumiem un nodrošināt viņam pieeju oficiālajam darba tirgum un izglītības un kvalifikācijas celšanas pasākumiem. Veselības aprūpes sistēmai un citiem eksistences nodrošināšanas pakalpojumiem jābūt imigrantiem pieejamiem uz tādiem pašiem noteikumiem kā pārējiem iedzīvotājiem. Mikrorajonos jāizvairās no geto veidošanās.

3.7 Profilakses pasākumi

3.7.1 Padome savā rezolūcijā cita starpā aicina dalībvalstis izveidot tādu tiesisku un administratīvu vidi, kura ir labvēlīga saimnieciskās darbības un nodarbinātības deklarēšanai. Būtībā tas nozīmē atņemt nelegālajam darbam pievilcīgumu.

3.7.2 Komiteja vēlas parādīt dažas iespējamās alternatīvas, kuras atsevišķi vai kopā varētu sasniegt mērķi:

3.7.3 Salīdzinošu pētījumu veidā jānoskaidro, kādi ar nodokli apliekami nodarbinātības veidi ir visvairāk sastopami nelegālajā tirgū un kādas ir rīcības iespējas to ierobežošanai.

3.7.4 Dalībvalstīs ir vajadzīga labi funkcionējoša tiesību sistēma, lai atklātu nelegālā darba strādniekus, uzsāktu viņu kriminālvajāšanu un sodītu. Tas īpaši attiecas uz gadījumiem, kad nelegālais darbs notiek sistemātiski, vai kad darba ņēmēji tiek izmantoti.

⁽⁹⁾ OV C 125, 27.05.2002, 112. – 122. lpp. (Ziņotājs: Pariza Castanos kgs, līdzziņotājs: Melicias kgs).

3.7.5 Ir jāveic apjomīgi informatīvi un izglītojoši pasākumi, lai parādītu nedeklarētā darba kaitīgo ietekmi gan uz sabiedrību, gan uz atsevišķu pilsoni.

3.8 Nodokļu aspekti

3.8.1 Pētījumos par nelegālo darbu vispārīgi tiek pieņemts, ka nelegālais darbs ir problēma tādēļ, ka par to netiek maksāti nodokļi.

3.8.2 Dažādās valstīs veiktie pētījumi par nelegālā darba apjomiem tomēr neapstiprina hipotēzi, ka pastāv statistiska saistība starp nedeklarētu darbu un kopējo nodokļu nastu.

3.8.3 Saikne starp nedeklarēto darbu un nodokļu nastu ir sarežģīta. Komiteja uzskata, ka nevar runāt par vienkāršu cēloņsakarību, saskaņā ar kuru zemi nodokļi automātiski nozīmē mazāku izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. Nelegālais darbs tiek veikts arī valstīs ar zemu nodokļu un nodevu nastu.

3.8.4 Komiteja atzinīgi vērtētu padziļinātu pētījumu, kurā būtu aplūkota nodokļu un nodevu lieluma attiecības saistība ar nelegālo darbu.

3.8.5 Fakts, ka nedeklarētais darbs, kā liecina pieredze, bieži tiek veikts ļoti mazos uzņēmumos ar ierobežotu vadības spēju, izraisa jautājumu, vai tā cēloņi ir spēkā esošo noteikumu nezināšana, vai noteikumi ir pārāk sarežģīti, vai arī nedeklarētā darba pamatā ir apzināta tiekšanās pēc konkurences priekšrocībām.

3.8.6 Mūsdienās sabiedrībā tiek izvirzītas augstas taisnīguma prasības, kas atspoguļojas detalizētā likumu un noteikumu kopumā. Viens no piemēriem ir nodokļu sistēmas. Augsto taisnīguma prasību dēļ tiek piesaistīti ievērojami līdzekļi arī iestādēm, kuras kontrolē noteikumu ievērošanu.

3.8.7 Ja kādā nozarē, kurā nedeklarēts darbs tiek veikts lielos apjomos, liela daļa uzņēmumu un darba ņēmēju nodokļu dēļ neuzrāda ienākumus un algas, godīgi uzņēmumi uzskatīs nodokļu sistēmu par negodīgu. Dažreiz tie pat ir spiesti pārtraukt savu uzņēmējdarbību negodīgas konkurences dēļ.

3.8.8 Šī iemesla dēļ jāapsver sistēmas vienkāršošana, lai tās piemērošana būtu vieglāka gan individuālam, gan iestādēm. Tādā veidā tiks ierobežotas iespējas manipulēt ar sistēmu. Paralēli iestādēs atbrīvotos personāls, kuru izmantot smagu ekonomisko noziegumu apkarošanai.

3.9 Uzraudzība un kontrole

3.9.1 Padomes rezolūcijas galvenais punkts saistībā nedeklarēta darba pārvēršanu par oficiālu ekonomisko darbību ir plānotā kontroles un sankciju pastiprināšana. Komiteja šajā saistībā arī uzskata, ka nelegālais darbs, protams, jāapkaro arī,

nozīmīgi paaugstinot regulēšanas līmeni un pastiprinot valsts kontroli. Peļņas darba nedeklarēšanu nedrīkst uzskatīt par nenozīmīgu pārkāpumu. Pašreizējās nodarbinātības politikas vadlīnijās ir noteikts, ka tādēļ ir jāpaplašina atbilstošā kriminālvajāšanas spēja, kas jāsaista ar efektīvām sankcijām, lai peļņas nolūkā veiktais nelegālais darbs neatmaksātos. Nedeklarētā darba apkarošanas pasākumiem vienmēr jābalstās uz diviem pilāriem: sankcijām un profilaksi. Tās viena otru neizslēdz, bet tām savstarpēji jāpapildinās. Šī dubultā stratēģija kopā ar kontroles pasākumiem un stimuliem ir ievērota arī Padomes rezolūcijā un pašreizējās nodarbinātības politikas vadlīnijās. Komiteja pievienojas šim uzskatam.

3.9.2 Atsevišķi uzņēmēji bieži izjūt, ka regulēšana un kontrole ir līdzīga aizbildnībai. Maz ticams, ka tikai varas iestāžu ieviesto noteikumu skaita palielināšana uzlabos morālo klimatu. Vairākās nozarēs šobrīd notiek pašiniciatīvas, un ētiski apsvērumi dažādās organizācijās iegūst aizvien lielāku nozīmi. Šādi brīvprātīgi nelegālā darba apkarošanas pasākumi ir vērtējami atzinīgi, tomēr tie nevar aizstāt atbilstošu iestāžu veiktu kontroli.

3.10 Informācijas un izglītības nepieciešamība

3.10.1 Nelegālais darbs strādājošajam bieži nozīmē nedrošas un īslaicīgas darba attiecības bez izaugsmes iespējām. Uzņēmumi, kuros izmanto nedeklarētu darbu, baidoties no nodokļu nemaksāšanas atklāšanas, nevar vērā ņemami paplašināties. Nelegālā darba strādniekiem nav karjeras izaugsmes iespēju. Algas nepaaugstinās atbilstoši legālajam darba tirgum, un netiek veiktas slimību apdrošināšanas iemaksas un iemaksas pensiju kapitālā.

3.10.2 Personai, kas strādā vai organizē nedeklarētu darbu, parasti ir viens mērķis: tā negrib maksāt nodokļus un sociālos maksājumus. Tādēļ noteikti jāpanāk lielāka informētība par sociālo maksājumu veikšanas un turpmāko sociālo pabalstu savstarpēju saistību.

3.10.3 Komiteja uzskata, ka abi šie piemēri parāda vajadzību uzsākt visaptverošu informēšanu un izglītošanu. Ir jāparāda negatīvais iespaids, kādu nedeklarēts darbs atstāj uz individu un sabiedrību gan īsā, gan ilgā laika posmā.

3.10.4 Sociālajiem partneriem un arī uzņēmumus pārstāvošajām organizācijām šeit var būt ārkārtīgi svarīga loma. Nelegālajam darbam tiks atņemta augsne, ja sociālie partneri kontrolēs koplīgumu pareizu ievērošanu un kopīgi ar uzņēmumu interešu apvienībām nodrošinās, lai netiktu nodarbināti nelegālā darba strādnieki. Darba devēju asociācijām un uzņēmumus pārstāvošajām organizācijām jāaicina to locekļi ievērot ētikas kodeksus, turklāt to nepietiekamas piemērošanas gadījumā varētu sekot dažāda veida sankcijas.

3.10.5 Tomēr maksā par godīgumu nedrīkst būt pārāk augsta, citādi pastāv risks, ka nelegālais darbs izplatīsies aizvien vairāk. Atsevišķās nozarēs nelegālais darbs ir vairāk izplatīts. Protams, dažas nozares tiek uzskatītas par "melnajām avīm" tikai tādēļ, ka tajās nelegālo darbu atklāt ir vieglāk nekā citās ekonomikas nozarēs.

3.10.6 Visbeidzot, vienmēr arī pašam indivīdam ir jālemj par morāles, ētikas un tiesiskajiem jautājumiem.

4. Kopsavilkums un secinājumi

4.1 Nedeklarēts darbs tiek veikts visās uzņēmējdarbības jomās. Tomēr ir ļoti grūti noteikt tā vispārējo apjomu; dažos pētījumos tiek lēsts, ka tas varētu būt 7 — 16 % no Eiropas Savienības IKP. Tādēļ ieguvums, apkarojot nedeklarēto darbu un tā cēloņus, var būt liels.

4.2 Šeit Komiteja vēlētos vērst uzmanību uz vairākām jomām, kuras ir sīkāk jāizpēta un jāņem vērā, lai atrastu piemērotu veidu problēmas risināšanai:

- Jāizveido vairāk stimulu deklarēt darba attiecības.
- Nedeklarēts darbs un zems atalgojums ir problēmas, kas īpaši skar sievietes. Tādēļ viņu situācija ir jāizpēta precīzāk, lai varētu veikt mērķtiecīgus pasākumus.
- Jāmaina uzņēmējdarbības noteikumi un nosacījumi, samazinot birokrātiju, īpaši attiecībā uz uzņēmumu dibināšanu. Taču arī jaunu uzņēmumu īpašniekiem jāpārzina uzņēmumu ekonomikas pamati. Ir svarīgi, ka viņi zina, kādas

tiesiskās prasības sabiedrība izvirza uzņēmuma vadībai, tajā skaitā saistībā ar darba ņēmēju darba tiesiskajiem nosacījumiem un sociālo aizsardzību.

- Ir jāorganizē plaša ražotāju un patērētāju informēšanas kampaņa, lai liktu cilvēkiem apzināties nedeklarēta darba negatīvo ietekmi uz valsts ienākumiem, sociālo nodrošināšanu un tās piedāvātajām aizsardzības sistēmām, kā arī uz solidaritāti un taisnīgumu.
- Ir jāuzlabo kompetento iestāžu veikta efektīva kontrole, tajā skaitā arī paplašinot kriminālvajāšanas spēju, kā arī to sadarbība valsts, starptautiskā un pārrobežu līmenī.
- Nelegālo darbu nedrīkst uzskatīt par nenozīmīgu pārkāpumu. Tādēļ sankcijām ir jābūt organizētām tik efektīvi, lai jo īpaši peļņas nolūkā veikts "nelegālais darbs" neatmaksātos.
- Visbeidzot, EESK vērs uzmanību uz to, ka dažas trešās valstis neievēro vispārpieņemtos sociālos standartus, un iesaka minētajās valstīs strādājošajiem Eiropas Savienības dalībvalstu uzņēmējiem ņemt to vērā.

4.3 Noslēgumā Komiteja vēlas uzsvērt, ka vislielākā nozīme ir pēc iespējas lielākai augstā bezdarba līmeņa samazināšanai dalībvalstīs, kas lielā daļā gadījumu rada augsni nelegālajam darbaspēkam un nedeklarētam darbam. Tādēļ ir svarīgi, ka Eiropas Nodarbinātības stratēģija ar valstu rīcības plānu palīdzību patiešām tiek īstenota. Labi funkcionējošs darba tirgus ar pilnu nodarbinātību un kvalitatīvi augstvērtīgām darbavietām ir vislabākā aizsardzība pret nelegālo un nedeklarēto darbu.

Briselē, 2005. gada 7. aprīlī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Anne-Marie SIGMUND